

ANTROPONIMLARNING ADABIYOTLARDAGI TAVSIFI

S. Abdurazzoqova ¹*Annotatsiya:*

Bu ilmiy izlanishning asosiy maqsadi ingliz adabiyotidagi qahramonlar ismlarini tahlil qilishdan iboratdir. Adabiy qahramonlar hikoya syujetini qurish uchun yaratiladi. Odatda, yozuvchi hikoya syujetiga mos keladigan ismlarni hikoya qahramonlari uchun izlab topadi. Qo'shimcha ravishda, hikoya rivojiga hissa qo'shmaydigan qahramonlarda ismlar mavjud bo'lmaydi. Bolalar adabiyotida bu hodisa, ayniqsa, tasavvurlar dunyosida muhim rol o'ynaydi. Adabiy antroponomiya bu izlanishning bir yo'nalishidir.

Kalit so'zlar: adabiy antroponomiya, bolalar adabiyoti, urf-odatlariga asoslangan ismlar, urf-odatlardan uzoq ismlar.

Inglizlarda haqiqiy hayotda ismlar odatda farzandlariga ota-onalari yoki diniy otalari tomonidan tanlanadi yoki o'n to'qqizinchi asrning ba'zi xizmatchilariga ish beruvchilar tomonidan tanlangan. Ingliz xalqida tug'ilishlar ro'yxatga olinadigan kitob bo'lib, bu kitobda yangi tug'ilganlarga ismlar tanlash shu kitob orqali amalga oshirilgan, lekin agar u juda ahmoqona yoki shafqatsiz ism bo'lib tuyulsa, taklif qilingan ismni rad etishi mumkin edi. Biroq, familiyalar Britaniyada farzandlarga to'g'ridan-to'g'ri yoki otasining ismi qoidasiga binoan ota ajdodlaridan o'tgan va bu bola merosining bir qismi hisoblangan. Yozuvchilarning fikriga ko'ra, ismlar adabiyotda bu kabi meros qilib olinmaydi: xayoliy personajning ismini topish yoki ixtiro qilish kerak, ya'ni har qanday nom bilan atalishi mumkin. Yozuvchi Joys Karining fikriga ko'ra Uolles Robson bunday nomlash usulini juda yaxshi ishlaydigan qoida deb o'ylardi, qahramonlar hikoyada rol o'ynamaguncha, ularni nomlash kerak emas deb hisoblardi.

Ko'plab yozuvchilarga personaj uchun to'g'ri nom tanlash imkonsiz darajada qiyin ish sanaladi. "Haqiqiy ism» hali to'liq bo'lmagan yoki hatto aniq mavjud bo'lmagan xarakterga to'liq mos kelishi kerak. Bu haqiqiy ismga erishish uchun yozuvchi soyali alternativlardan voz kechishi kerak-ular orasida hozirgacha yashirin ikkilanish mavjud va bir, yangi aniq, xarakterni qabul qilish kerak. Shunday qilib, xayoliy personajni nomlash yozuvchidan ko'proq bilim olishga chaqiradi. Biroq ko'plab yozuvchilar ularning ismlari bo'lmaguncha asar yozishni boshlay olishmaydi, ammo vaqtinchalik bo'lishi mumkin. R. R. Tolkien Hobbit asarida qahramonlarga ism tanlashda ko'plab qiyinchiliklarga duch keldi; bir bosqichda Bilbo Baggins "Bingo" deb nomlanishi xavfi katta edi. Demak, qahramonning ismini o'zgartirish kerak bo'lishi tushunarli. Ko'pincha bunday o'zgarishlar nazoratga olinadi; ammo ular uzoq o'ylangan qarorlarning natijasi bo'lishi mumkin. Jorj Bernard Shou g'ayrioddiy yozish amaliyotiga ega bo'lganga o'xshaydi, chunki u anonim personajlar uchun dialog tayyorlardi.

Bunday qiyinchiliklarni yengish uchun ko'plab yozuvchilar haqiqiy hayotdagi ismlarni tanlaydilar. Shekspir Uilyam Kamdenning insholariga tayangan holda qahramonlariga ismlar tanlagan; Genri Filding obuna ro'yxatidan foydalangan; Henri Jeyms kelajakda foydalanish uchun Times gazetasidan ismlarni yig'di; Emil Zola Parij katalogini o'rgangan; va Irvin Uels o'z ismlarini Edinburg telefon daftarchasidan oladi.

M.K.Gibkaning fikriga ko'ra badiiy adabiyotda xarakter yoki qahramon tushunchasi adabiy asarlarga ma'no beradigan muhim elementlardan biri hisoblanadi. Asar qahramonlari aniqlangandan so'ng, ularga mos keladigan ismlar yaratiladi [6]. Adabiy personajga ism topish yoki tanlash juda ulkan mashaqqat talab etadigan jarayon hisoblanadi. Chunki asardagi voqealar rivoji bevosita asar qahramonlarining ismlari bilan uzviy bog'liq bo'ladi. Shunday ekan, adabiy personajga nom berish uchun yozuvchidan ilgari bilganidan ko'ra ko'proq bilim talab etiladi, chunki personajlarga semantik jihatdan juda ko'p ma'no yuklangan bo'ladi. Hali hanuzgacha, ko'plab mualliflar qahramonlariga ismlar topa olishmasa, ishga kirisha olmaydilar [1]. Bir qarashda, ismlar faqat nomlash, shaxsni tasdiqlash vazifasini bajaradi va bu jamiyatimiz a'zolari uchun tanish umumiy tushuncha hisoblanadi. Biz qachonki ismlarni o'rganish jarayonida ularni chuqurroq tahlil qilishni boshlar ekanmiz, ismlar o'zlarining shaxsni tasdiqlash rovidan tashqari, madaniy, interaktiv va ijtimoiy yo'naltirilgan funksiyalarni bajarishini tushunib yetamiz. Chunki har bir davrda qo'yilgan ismlarda ko'plab ma'no yashiringan bo'lib, ular orqali o'sha zamon haqida, shaxslarning xarakterlari haqida tushunchalarga ega bo'lamiz. "Ismlar shunday ideal vositaki, ular yordamida jamiyatdagi o'zgarishlarni o'rganish mumkin, chunki jamiyatdagi ijtimoiy o'zgarishlar nomlash tuzilishi va amaliyotiga ta'sir qilishi mumkin" [10].

¹ Abdurazzoqova Sabohat Abdurazzoq qizi, SamDChTI mustaqil tadqiqotchisi

Badiiy ijod va lingvistik innovatsiyalar adabiy personajlarning nomlanishini tavsiflaydi. Birinchisi ishora, ikkinchisi esa doimiydir. Ikkala holatda ham inson xususiyatlaridan foydalaniladi. Shunday qilib, ular adabiy antroponimlarga aylandi. Shakl va ma'noni o'rganish adabiy kontekstda ismlarning funksiyalarini ko'rib chiqishda foydali bo'lishi mumkin. Napolano ta'kidlashicha, [2] "agar xayoliy qahramonlar mavjud bo'lsa, xayoliy ismlarni o'z ichiga olgan jumlar oddiy va noan'anaviy iboralardan iborat bo'ladi. Adabiy antroponimlar hikoya syujetiga qanday ta'sir qilishi olimlar, yozuvchilar o'rtasida ko'plab mulohazalarga sabab bo'lmoqda. Shuning uchun ko'plab olimlar adabiy antroponimlar ustida ko'plab izlanishlar olib borishmoqda. Ushbu tadqiqot ishida mana shu masala ko'rib chiqiladi.

Ismlar, shuningdek, ma'lum bir shaxsning kelib chiqishi va uning jamiyatdagi o'rnini ko'rsatadi. Har bir ism ma'lum bir sababga ko'ra paydo bo'ladi. Har bir ismning o'z tarixi, tarjimai holi va geografiasini bor. Ismlar lingvistik jihatdan realistik yoki uydurma bo'lishi mumkin. Til birligi sifatida ismlar shaxslarga nom berish uchun qo'llaniladi va shaxslarni bir-biridan ajratadilar. Ismlar, shuningdek, millatchilik, qadimiylik va yangiliklarga ega bo'ladi. Inson nomlari bilan shug'ullanadigan antroponimiya bugungi kunda alohida ahamiyatga ega. Har bir inson ism nimani anglatishi, qaysi tilga tegishli ekanligi va boshqalar haqida ko'p ma'lumotlarni bilishni xohlaydi. Shu sababli, ushbu sohani keng targ'ib qilish hamma uchun zaruratga aylandi. Ba'zida psixologik holat ta'sirida hosil bo'lgan ismlar o'zimizni, boshqa odamlarni va atrofimizni qanday qabul qilishimizga ta'sir qiladi va bu ijtimoiy amaliyotlarga ta'sir qiladi [4].

Adabiyotda ishlatiladigan nomlar adabiy ismlar yoki taxalluslar deb ataladi va ularni nazariy o'rganish adabiy antroponimlar deb ataladi. Gerus-Tarnavetskiyning so'zlariga ko'ra [3], adabiy nomlar stilistik jihatdan ko'rib chiqiladi va badiiy til va adabiy texnikaning rivojlanishi va o'zgarishini hisobga olgan holda o'rganilishi kerak. Badiiy til-bu estetik zavq berish uchun qurilgan til hisoblanib, adabiy vositalar esa muallif ma'lum bir ma'noni ochish uchun foydalanadigan tilning qurilgan shakldir.

Langendonk odamlarning aloqa ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda [9] shaxsiy ismlarni uchta toifaga ajratadi: birlamchi rasmiy shaxsiy ismlar, ikkilamchi rasmiy shaxsiy ismlar va norasmiy shaxsiy ismlar. Shu narsa ma'lumki, adabiy ismlar ikki turga bo'linadi: urf-odatlariga asoslangan va urf-odatlardan uzoq ismlar. Urf-odatlariga asoslangan ismlar realistik va tarixiy romanlarda uchraydi va urf-odatlardan uzoq ismlar esa fantastik va tarixiy romanlarda uchraydi. Xuddi shunday, ismlar ramziy ma'noga ega bo'lishsa, an'anaviy ismlar va shaxsning o'ziga xos xatti-xarakatlarini ifodalaydigan ismlar esa noan'anaviy ismlar deb ataladi. [8]. Shuningdek, u syujet rivojlanishidagi personajlarning rollarini tavsiflovchi adabiy nomlarda uchraydi.

Personajlar nomlari yozuvchining ijodkorligiga qarab farq qiladi. Yozuvchi maqsadlaridan biri hikoyalardagi voqealar rivoji haqida ma'lumot berishdir. Ularning ma'nosini bashorat qilish uchun ismlarning tuzilishi uni yetkazishga qodir bo'ladi. Nazariy jihatdan olganda, nomlarning ikki turi bo'lmish an'anaviy va noan'aviy ismlar barcha janrlar, ya'ni realistik, xayoliy va epic janrlar uchun tatbiq etiladi.

Xulosa. Adabiy antroponimlar yozuvchi tomonidan hikoyada voqealar rivojini boyitish jarayonida qahramonlarning rolini aniqlash yoki tavsiflash uchun yaratiladi. Ikkalasi ham o'quvchilar ismlarning tipologiyasini diqqat bilan o'rganib chiqib, bunday ismlarning ma'nosini yaxshiroq tushunishlari uchun zarurdir. Hayotimizda ishlatiladigan ismlar bilan fantastik asarlardagi ismlar orasidagi farqlarni va o'xshashliklarni topishni o'quvchi o'rganadi. Bundan tashqari, janrlar ishlatilishi kerak bo'lgan nomlarning turini belgilaydi: an'anaviy yoki noan'anaviy. Va nihoyat, shuni ta'kidlab o'tish joizki, o'quvchilarning nomlarga bo'lgan munosabatini o'rganishga qaratilgan tadqiqotlarni yanada jadal davom ettirish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- [1]. A. Fowler, *Literary names: personal names in English literature*. London: Oxford University Press, 2012.
- [2]. A. Napolano, *Fictional Names: A Critical Study of Some Theories Not Committed to the Existence of Fictional Entities*. London: Cambridge Publishing Ltd, 2014.
- [3]. I. Gerus-Tarnawecy, "Literary onomastics," *Names: A Journal of Names*. Available: <https://doi.org/10.1179/nam.1968.16.4.312>. 2013
- [4]. Kostanski, K., Puzey, G., 2016. *Trends in onomastics: an introduction*. In: Puzey, G., Kostanski, L. (Eds.), *Names and Naming: People, Places, Perceptions and Power (Xiii- Xxiv)*. Multilingual Matters, Bristol.
- [5]. M. Nikolajeva, "Narrative theory and children's literature," *Peter Hunt ed. International companion encyclopedia of children's literature*, pp. 166-178. London: Routledge, 2004.
- [6]. M.K. Gibka, "Functions of characters' proper names in novels," *Onoma*, 53, 49-66, 2018. Available: <https://doi.org/10.34158/onoma.53/2018/4>.

- [7]. Nababan, M. R., Santosa, R., Wibowo, A. H., & Setiawan, S. (2020, December). What's in a Name? Literary Anthroponymy in Children's Literature. In *International Joint Conference on Arts and Humanities (IJCAH 2020)* (pp. 858-861). Atlantis Press.
- [8]. O. Felecan, D. Felecan, (Eds). *Unconventional anthroponyms: Formation Patterns*, 2014.
- [9]. W. V. Langendonck, *Theory and Typology of Proper Names*. Berlin: Walter de Gruyter GmbH & Co. 2007.
- [10]. Abdurazzoqova, S. (2024, February). Antroponimlarning leksik-semantik xususiyatlari va ularning tilshunoslikdagi o'rnini. In *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit* (pp. 392-396).
- [11]. Abdurazzoqova, S. (2024). Bolalar adabiyotida ismlarni qo'llashning o'ziga xos xususiyatlari. *Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit*, 109-112.